

10.Tanrının oğlu yarı Tanrılar; Herakles ve Asklepios ve insanlığa önderlik eden kahramanlar Prometheus, Pandora, Moiralar Atlas, Ikaros ve Daidalos

HERAKLES:

Hellas ve Batı Anadolu kolonizasyon hareketlerinden sonra özellikle Hellenistik Dönemde Doğu'ya geçen batılı monarklar buradaki yönetim sisteminde Batı'nın yaygın oligarşik ve demokratik sistemini değil Doğu monarşisinin tanığıdırlar. Doğu siyaset geleneğinde çok eskiden beri var olan tanrının yeryüzündeki vekili, tanrısal kral kavramıyla tanıştılar. Özellikle Doğunun ve Mısır'ın zengin kaynaklarını güçlerini arttırmada kolayca kullanan yöneticiler, kendilerini geldikleri coğrafyalar üzerinde de tanrısal olarak kabul ettirme girişimlerinde bulundular. Bunun en açık örneği III. Aleksandros'tur, ki Mısır'da firavun, Persia'da tanrının oğlu ilan edilmiş hükümdar Hellen coğrafyasında aynı soydan yeni Herakles olarak yani yarı tanrı olarak gösterir ve tüm tasvirlerinde Herakles'in taşıdığı aslan postunu ve Doğu'daki tanrıların taşıdığı boynuzları taşır.

Durum Grek siyasetçilerin işine gelmiştir ancak yine de vatandaş ögesi halka hareket serbestisi olan Batı coğrafyasında tanrı yönetici benimsenmez, bu nedenle yarı tanrı ve halkın içinden seçilmiş birinin çocuğu olup yarı tanrı olan bir öge seçilir. Bu öge insanın yaptığı hataları yapar ancak insanları temsilen diğer tanrılara da zaman zaman kafa tutar. Fiziksel olarak çok güçlüdür. Yine de yarı tanrının tanrısal bir zekası yoktur. Bu noktada ayrıcalık kazanmak için birçok sınavı geçmeli bunu hak etmelidir.

Herakles görünürde iki ölümlünün, Alkmene ile Amphirtryon oğludur ancak aslında Zeus'un Alkmene'yi kandırmasını sonucu ondan doğan oğludur. Herakles doğduğunda adı Alkeus'ur. Tabi ki Hera bu durumu öğrence, kandırılmış kadına değil ama çocuğa yöneldi, doğar doğmaz onu boğması için beşığıne yılan gönderdi. Çünkü Perseus soyundan doğacak ilk erkek evlat ilk önce Argos sonra da tanrılar üzerinde hüküm sürecekti.

Zeus oğlunu Hera'da koruma için çeşitli önlemler alsa da çocuğun tanrısallığını güçlendirmesi için tanrıça bir annenin sütünü emmesi gerekiyordu ve Hera uyurken onun memesine Herakles koyuldu. Ömrü boyunca Hera'nın gazabına maruz kalmış yarı tanrı bir türlü tanrısal zekaya sahip olamamış. İri dev görünümü kazana Herakles her şeyi gücüyle yapmaya başlamış ve duygusal olarak da insanlarda ki sapmaları göstermiş.

Herakles efsaneleri arasına katılmış Thebai Orkhomenos arasında savaş, Thebai Megara ittifakının yine Herakles'le bağlantılı bir efsaneye dönüştürülmesi İÖ. 5. yy sonlarında Hellas'daki iç savaş ve müttefikler hakkında birçok üstü kapalı bilgi barındırır. Ancak bu savalar sırasında Atina'ya ihanet eden taraflar ki bunlar arasında 4. yy'da Thebai Atina güçlenince çok kötü cezalandırılır. Herakles'in savaş sonrası evine döndüğünde Hera'nın verdiği bir sinir krizi sonucu kendi çocukları öldürmesi ve sonrasında bunun derin ızdırabıyla ruhunu ıslah etmek için kendini tüm tehlikeli işlerde sınaması şeklinde anlatılır.

İşte bu noktadan sonra tamamen Hera'nın eline düşmüştür. Günahlarının çilesini çekmek ve ıslah olmak üzere Kral Eurystheus emrine verilip Argos'a gönderilen Herakles, kendisine verilen dokuzu azılı canavarları alt etmek üzere, yol bulmak kanal açmak gibi onu Arkadia'dan Girit'e, Peloponnesos'dan Karadeniz kıyılarına, Erythia adasından Mısır ve Kafkaslara tehlikelerle dolu yolculuklar yapar. Peloponnesos savaşlarında Atina'ya ihanet eden müttefiklerin durumu da tıpkı böyledir!

Ancak Herakles'in birçok lakabının yanında tamamen Doğulu nitelik taşıyan ve aslında ana tanrıça Lat ve Astarte ile gelmiş Tyros'lu Herakles diye anılan bir Herakles daha vardır ki aslında Kızıldeniz'den gelen bu tanrı, Mezopotamya'daki Baal ve Melkart'la özdeştir. Atlas Okyanusuyla Akdeniz'i birine bağlayan ve tabi Avrupa'yla da Afrika'yı ayıran noktada karşılıklı sarp kayalıklar bulunur ve inanışa göre aslında iki denizi birbirinde ayıran bu kayaları Herakles yararak bu boğazı açmıştır. Hikaye aslında çok erken dönemlerde başlayan, Afrika kıyıları, İspanya ve İtalya'ya kadar uzaman Fenike kolonizasyonun ip uçlarını taşımaktadır. Roma'da Saygı gören Hercules daha çok Tyros Herakles'i nitelikleri taşır.

İkonografisinde Herakles devasa boyutlarda, üzerinde Nemea aslanının postu, miğfer olarak başında aslanın kafası ve elinde dikenli büyük labutu vardır. Grek eserlerinde çoğunlukla oniki işini içeren sahneler bir arada bulunur.

ASKLEPIOS:

Greks mitolojisinde bir diğer yarı tanrı üste değinilen tanrı Apollon'un oğlu Asklepios'tur. Apollon'u aldatan ölümlü Theselyalı Koronis Asklepios'a hamiledir, tanrı onu öldürüp yakacakken bebeği çekip çıkartır. Başka bir doğuş hikayesine göre de Peleponessoslu bir yağcının kızından olan Asklepios annesi tarafında dağda doğurulur ve terkedilir. Bebeğe keçi ve köpekler bakar, bunu öğrenen Apollon çocuğu bulur ve Kenthaur Khiron'a verir. Khiron ona tıp öğretir. Ancak Asklepios insanları diriltme yolundayken Zeus tarafından öldürölür. Yani hızla rağbet gören bir Anadolulu tanrı Apollon'un güçlü cemaati Hellas'ın önde gelen devletlerinin özellikle Atina'nın tehditlerini almaya başlamıştır.

Tanrıların yanında artık tanrıyı devirmeye çalışan insan İÖ 6.yy sonrası daha sık görmeye başlıyoruz. Öyle ki örneğın İonia'daki Doğa filozofların evrenin kökenini artık tanrılarda değil daha pozitif elle tutulur varlıklarda aramaya başlıyoruz. Ticaret sonucu büyüyen ama soy ağacı olmayan tüccar yeni zenginler aristokratlar ve onların cemaatlerini tanımamaya başlıyoruz. Bu nedenle bunlarla ayaklanan sıradan insanları susturmak için her geçen gün daha fazla hak verip hatta yazılı yasalar olarak ilan edilmek zorunda kalınıyor. Bu paralellikte artık insanlar pantheonadaki tanrılara da karşı çıkmaya başlıyoruz. Siyasi erk tarafından desteklenen kültürler tabi ki isyanlara karşı tanrıların insanlara yaptıklarını cezalarını ödemek olarak gösteriyor. Bu durumu içeren hikaye ve kahramanlardan en çarpıcısı şüphesiz Prometheus.

PROMETHEUS:

Prometheus aslında evrenin doğusu içinde yer alan yani doğanın kendisinden çıkma titan soyundan Zeus'un kuzenidir. Prometheus kile şekil vererek insanı yaratan ilk kahraman olarak anlatılır ve hamurunu yoğurduğu insanı korumak için Zeus'u aldatır. Ünlü hikayesinde Zeus'a yapılan bir kült töreni sırasında yarattığı insanlara, Zeus'a sunulan kurbanın parçalarını hazırlamış ancak büyük sığıra ait kurban derisinin yarısı içine büyük görünen tüm kemikleri diğer yarısına da küçük ama işe yarar tüm etleri koydurmuş. Tabi ki kemikleri Zeus'a göndermiş. Bir süre sonra durumu anlayan Zeus ölümlülere kızarak onlara ateşini vermemiş. Ama Prometheus ateşin tohumlarını Hephaistos'un demirci ocağından ve Helios'un arabasının tekerleğinden çalmıştır. Buna çok kızan Zeus hem ölümlülere hem de Prometheus'un en ağır biçimde cezalandırmıştır. Öyle ki Zeus onu Kaukasos dağlarına bağlamış ve gönderdiği kartal her gün karaciğerinden bir parça yemiş. Kopan parça ertesi gün yenilenmiş ve kartal o parçayı tekrar koparmıştır. Onun çektiği acıya dayanamayan Herakles ise bağlı olduğu kayayı koparmış

o da sonsuza değin bu kayayı kendine zincirli biçimde arkasında taşımıştır. Prometheus yarattığı insanı Zeus'a karşı ayaklandırmaya devam ederken onun yandaşı olan insanlar da bu lanetten nasiplerini almışlar ve Zeus insanlara da Pandora'yı göndermiştir.

PANDORA:

Tanrılar arasında el becerileriyle ünlü Hephaistos, Zeus'un emriyle Prometheus yandaşı insanlara bela olarak insan suretinde şekillendirilen bir yaratıktır. Pandora yaratıldıktan sonra Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gönderilir. Oysa Prometheus kardeşini Zeus'tan gelen hiçbir hediyeyi almaması için uyarmıştır. Ama elinde çeyiz olarak büyük bir kutuyla gelen güzel Pandora Epimetheus'un aklını başından alır. İkisi karşılıklı dururken kız kutunun kapağını açar ve kutudan tüm kötülüklerle felaketler insanlar dünyasına saçılır, ortalığı karanlık ve dehşet kaplar, bunlar o denli hızlı olur ki elindeki kapağı nereye koyacağını bilemeyen kız tekrar kutun üzerine koyar. Oysa kutu da üstten saçılanları onaracak bir çare vardır, umuttur ama kapak kapatılınca o da altta yine kutunun içinde kalmıştır. Yani insanlar için en iyi olanı tanrılar, halk için en iyi olanı da yöneticiler bilmektedir ve çareyle çözümü istedikleri zaman vermektedirler. Sonuçta insanların itaat etmek, beklemek ve inanmaktan başka çareleri kalmamıştır. Tüm bu durumu da onlar adına Moira yani kendi kader perileri yönetmektedir.

MOIRA'lar:

Moiralar sert ve acımasız varlıklardır, çünkü kader bellidir ve değişmez. Aynı zamanda Moira değişmez yasa anlamına gelir tanrılar bile bunlara müdahale edemezler. Yapısal olarak bir üçlemeyle tasvir edilirler. Bu üç kız kardeşten ilki Atropos ömür ipliğini eğirir, ikincisi Klatho bu ipliği yumak yapar ve üçüncü Laktesis ipin belli uzunlukta sarılıp sonuna geldiğine karar verip kesen kardeştir.

Bu figür Hellenistik dönem ve sonrası için sıkça karşımıza çıkar, adaletle bağlantılı biçimde Zeus'la Themis'in kızlarıdır. Çünkü suç işlemek ve bunun hak edilmiş cezasını çekmek de bir kaddedir.

İnsanların işin içine girdiği dünyada tanrıların uğraşları da günlük yaşama ait şeyler olmuştur. Ancak kendi katlarına ulaşmaya ya da otoritelerini tehdit etmeye meyilli insan liderleri hep en ağır şekilde cezalandırmışlardır. Bunlardan biri de Atlas'tır.

ATLAS:

Gökyüzünün yasalarını bilip onlara öğreten bir ölümlü olarak tanrılaştırılmış bir varlık olduğu hikayelerde geçer ama ilk titanlar soyundan olup yer yüzüyle gökyüzü arasındaki açıklığı taşıyan dev olduğunu anlatan hikayesi de vardır. Antik çağ eserlerinde ve daha sonra görsel sanatlara çok sık figür olmuş atlas sırtında hep bir kaya, günümüze yakın eserlerde de küre taşıyan bir dev insan şeklinde tasvir edilir. Bu tasvire ait hikayesinde ise Kronos'un kardeşi olan Atlas Gigantlarla devler arasındaki savaşa katılmış, Gigantlar savaşı kaybedince Atlas göğü omuzlarında taşımakla cezalandırılmıştır. Devamında ise Perseus Gorgo'yu öldürdükten sonra geri dönerken Kuzey Afrika'da Atlas'la karşılaşmış ve bu başa bakan Atlas taş kesilerek kuzey Afrika'da kendi adıyla anılan dağ silsilesini oluşturmuş. Antik coğrafyada hemen hemen her dağ, nehir, deniz vb. özel isimlerle anılır ve hepsi de canlı varlıkmiş gibi birçok hikaye yakıştırılmıştır.

İKAROS ve DAIDALOS:

Tanrılara dolayısıyla tanrı kültlerinin koruyucusu, onlar adına hukuk düzenini yönetenlere başkaldırıp otoritesini sarsan insan grupları onları sadece iktidar olarak zorlayıp haklarını arayanlar değildi. Keşif ve icatlarda bulunanlar, yönetici erkin tekelindeki primitif teknoloji ve bilgisinin kontrolünü de tehdit ediyordu bu nedenle bu insan ya da grupların yine bir kısmının üstesinden tanrısal yollarla geliniyordu. Örneğin Giritli Mimar Daidalos tüm muhteşem binalarından sonra ödüllendirilmek yerine Labyrentli bir sarayı olan Girit boğasının (ki şüphesiz kralın) sarayına kapatılır. Sadece o değil bu ilmi öğrenmiş olma ihtimali bulunan oğlu da kapatılmıştır. Daidalos bu labyrentten ıkmak iin kendisine hafif tahtalardan birer ift kanat yapar ve bu kanatları sırtlarına balmumuyla yapıştırır. Ancak balmumu sıcakta eriyeceği iin Helios'a yanaşmamasını yani yüksekte umamasını önerir. Fakat umanın sarhoşluğuyla Ikaros Helios'un yanına değin gider. Sonu olarak kızan tanrı kanatlarını tutan yapışkanları eriterek onun Ege denizine akılmasını sağlamış.